پرسیار لە ماهیەتی شانۆی کوردی

باسێکە سەبارەت بە سەرەتای دەستپێکردنی شانۆ لە کوردستاندا تا پێش ڕاپەڕینی (١٩٩١)

گۆران عەلی کەریم
(سلێمانی)

(٢ - ٢)

من سێ هێڵ دەستنیشان دەکەم، سێ هێڵی جیاواز کە لەوکاتەی شانۆی کوردیدا ئامادەییان هەبووە قسەی لەسەر دەکەم تا بتوانم ئەم باسەم زیاتر پێ دەوڵەمەند بکەم ئەوانیش:

١- شانۆی (ئاهەنگسازی) لای (ئەحمەد سالار)

٢- شانۆی (واقعی) ڕیالیزمی لای (کامەران ڕەئووف) کە دەکرێ بەشێک لە بەرهەمەکانی کامەران بە ڕیالیزمی جادوویی ناوبەرین.

٣- شانۆی (ئەزموونگەری) لای (شەماڵ عومەر و نیگار حەسیب قەرەداغی و میدیا ڕەئووف بێگەرد و دانا ڕەئووف) و ئەو دەستەیەی بەو شێوەیە کاریان دەکرد.

بەرلەوەی دەست بکەم بە شیکردنەوەی ئەم سێ هێڵە جیاوازەی (حەفتاکان و هەشتاکان) دەتوانم بڵێم ئیتر من قسە لەناو ساڵانی (هەشتاکان)دا دەکەم، چونکە ئەو بەرهەمانەی لەسەر ئەم سێ هێڵە بینیومن یان خوێندوومەتەوە دەگەڕێنەوە بۆ ساڵانی (هەشتاکان) ڕەنگە کەسی تریش هەبێ کاریان کردبێ، بەڵام هیچیان هێندەی ئەم سێ هێڵە قورساییان لەسەر ڕەوتی شانۆی هەشتاکان دروست نەکردووە کە دواجار هەندێکیان کاریگەرییەکەیان درێژ دەبێتەوە و بۆ ساڵانی نەوەتەکان.

١- ئەزموونی (ئەحمەد سالار) لەناو شانۆی (ئاهەنگسازی)و کارەکانی تری دا: ئەحمەد سالار یەکێکە لەو شانۆکارانەی کە توانی لە هەردوو دەیەی حەفتا و هەشتاکاندا بوونی خۆی لەناو شانۆی کوردیدا بسەلمێنێ، سالار چ وەک دەرهێنەر و چ وەک ئەکتەر و نووسەر بەردەوام کاری کردووە، دەتوانین بڵێین قۆناغێکی زۆر سەرکەوتووی شانۆی ئەوکات دەگەڕێتەوە بۆ ئەزموونەکانی (سالار) وەناکرێت کاتێک باسی ڕابردووی شانۆی کوردی دەکرێت یەکەم کەس ناوی ئەو نەهێنرێت، چونکە کەسێکە لە ڕووی پراکتیکییەوە هەنگاوی باشی ناوە... ئەگەر قسەکەم زیادە ڕۆیی تێیدا نەبێ دەتوانم بڵێم یەکەم شانۆکاری کورد بووە کە بەرهەمەکانی فۆرمێکی زانستی وەرگرتووە توانیویەتی لەناو بەرهەمەکاندا پەیڕەوی هەندێ تایبەتمەندێتی شانۆ بکات چ لە ڕووی هەڵبژاردنی دەقە جیهانییەکانییەوە چ لە ڕووی هێڵی کارکردنی دەرهێنانییەوە یان لە بەکارهێنانی ئەکتەرەکانیدا کە گرنگی دەخستە سەر ڕێبازی ستانسلافسکی. دەبێ ئەوە بڵێم کە (ئەحمەد سالار) دوو قۆناغی کارکردنی هەبووە کە جێی وەستان و بۆ قسەکردنن. یەکەمیان ئەو بەرهەمانەی کە لەناو شانۆی جیهانیدا کاری کردووە، دووەمیان شانۆی (ئاهەنگ سازی). کە من لە پێشدا مەبەستم خاڵی یەکەمیانە. پاش گەڕانەوەی لە ئەکادیمیای هونەرە جوانەکان بەشی شانۆی (سالار) هەوڵیدا بەشێوازی ئەکادیمی و لەسەر ڕێبازی شانۆکارانی جیهانی کار بکات چەندین نمایشی

پێشکەش کرد کە هەموویان وەرگیرابوون لە دەقی جیهانییەوە بۆ نموونە وەک (عطیل)ی شکسپیر و چەندین بەرهەمی تر، بەڵام دوای چەندین کاری تری نمایش کرد کە دەقی جیهانی بوون و بە فۆرمێکی کوردی نمایشی دەکرد و چی لە ڕووی جل و بەرگەوە یان لە ڕووی ناوی کەسایەتییەکانەوە، بەم هەنگاوەی وای کرد کە بتوانێ ناوەرۆکی بابەتە جیهانییەکان بە کۆمەڵگای کوردی بگەیەنێ، بەڵام کێشەی لەبەردەم ئەکتەر و بینەردا دروست کرد، ئەکتەرەکان هەوڵیان دەدا لە ڕووی سیمایەکی کوردییەوە کار بکەن و بەردەوام هەوڵی لاساییکردنەوەیان دەدا نەک خەیاڵ و کاری داهێنراو، بینەریش بەوە ڕاهات کە شانۆیەک ببینێ کە ئاسان بێت و فۆرمی کوردی بێت لێرەوە بینەرێک دروست بوو کە شانۆ وەک کارێکی ئاسان و ساکار سەیر بکات، چونکە چی تر ئەو بینەرە خۆی ماندوو ناکات و ناگەڕێ بە شوێنی چەمک و مانای شاراوەدا، کەواتە (سالار) چەند لە ڕووی نزیکبوونەوەی بینەر بۆ شانۆ هەوڵیدا ئەوەندەش زەرەری لە ئایندەی شانۆ دا لە ڕووی بینەرەوە، چونکە شانۆ لەنێو هەموو کولتوورێکدا زمانێکی جیهانی هەیە و هەرگیز کورت ناکرێتەوە بۆ کۆمەڵگایەکی دیایکراو، ئەم شێوازەی ئەزموونی (سالار) دەتوانین بڵێین کە ئەزموونێکی ماوەیی بوو پاشان نەیتوانی هێڵی خۆی درێژ بکاتەوە بۆ ناو ئایندەی شانۆی کوردی، بەشێکی تری شانۆی (ئەحمەد سالار) شانۆی ئاهەنگسازییە، ئەم شێوازە کارکردنەی پێوەندییەکی توندو تۆڵی هەیە بە ڕۆحی (سالار) خۆیەوە، چونکە کاتێک دەستی بەم شێوازی کارکردنە کرد ئەوەتا تا ئێستا هەر لەو بوارەدا کار دەکات، زۆربەی ئەو دەق و نووسین و لێکۆڵینەوانەشی کە لەسەر (سالار) هەن زیاتر پێوەندییان هەیە بەم قۆناغی کارکردنەوەیەوە، چی دەقیشی نووسیوە تا ئێستا ماون و خوێنەر دەتوانێ بیخوێنێتەوە و بە باشی ئاگاداری فکری کارکردنی بێت. دەکرێ ئەوەش بڵێم کە ئەم شێوازە کارکردنەی (ئەحمەد سالار) لە شانۆی (ئاهەنگسازی) مەغریبییەوە وەرگیراوە کە پێشڕەوەکەی (عەبدولکەریم برشید)ی نووسەرە، بەڵام (سالار) هەوڵیدا ئەم شێوازە بگوازێتەوە ناو شانۆی کوردی و کاری لەسەر بکات کە بە بڕوای من کارێکی تەندروستە هەر کەسێک بیەوێ سوود لە هێڵی کارکردنی کەسێکی تر وەربگرێت و بیکاتە سەرچاوەی کارکردنی خۆی. کاتێک ئەزموونی (ئاهەنگسازی) هاتە لای (سالار) هەوڵیدا کە چۆن سوود لە ڕووداو و چیرۆکە کوردییەکان وەربگرێت و کۆیان بکاتەوە و دەقی

شانۆییان لێ پێک بهێنێ بۆ نموونە وەک (نالی و خەونێکی ئەرخەوانی- کاتێک هەڵۆ بەرز دەفڕێ... تاد) کارکردن لەناو ئەو چیرۆک و ڕووداوانەدا وای کرد کە دەستنیشانی شێوازی کارکردنی شانۆییەکەی بکات و ئەکتەرەکانیش بزانن لەناو چی کارکردنی شانۆییەکدان و بینەریش بزانێ کە ئەم شێوازە شانۆی (سالار)ە. بۆ نموونە لە ڕووی هێڵی دەرهێنانەوە (کوتلەکان) بەو شێوازەی کە شانۆییەکەی داوای دەکرد بەسەر پانتایی شانۆدا بڵاوی دەکردەوە کە چەند هێڵێکی دەستنیشان و دیاریکراو بوون یان لە ڕووی دابەشکردنی ئەکتەرەکان بەناو شانۆدا، ئەو موفرەدانەی کە سالار کاری پێدەکرد سەرجەمی موفرەدە و ئێکسسواری کەلەپووری کوردی بوو وەک جاجم و گۆچان و دەف و چرا و جل و بەرگ و.. تاد. کە ئەمانە خاسیەتی شانۆکەی (سالار) بوون کە دەتوانم بڵێم ئەحمەد سالار توانی لەو ئاستەی کارکردنیدا ئامادەیی خۆی زۆر باش دەستنیشان بکات کە ئیتر دەزانێ چۆن لەمەودای کارکردنیدا دەجووڵێتەوە و ئەو پێداویستانەی چین کە بەکاری دەهێنێ تا بتوانێ مامەڵەیەکی دروست لەگەڵ بینەرەکەیدا دروست بکات، بەڵام لەناو ئەم شێوازی کارکردنەیدا (ئەحمەد سالار) کەموکوڕی ئاستی گوتارێکی فکری بوو.. چونکە ئەو هەمیشە کاری لەناو ڕووداوەکاندا کردووە وەک مێژوو

نەیتوانیوە پرسیار لە خودی ئەو ڕووداوانە بکات یان مێژوو بخاتە بەردەم پرسیارەوە بۆیە دەبینین لە قۆناغێک لە قۆناغەکاندا ئەم شێوازە کارکردنەی (سالار) ناتوانێ ئاڕاستەی قورسایی بمێنێ، بەتایبەت لەپاش ڕاپەڕینی ساڵی (١٩٩١) بینەری ئەو شانۆییەی (ئەحمەد سالار) زۆر کەم دەبێتەوە.

٢- کامەران ڕەئووف وەک تەکنیک لەناو شانۆی کوردیدا:- زۆر قورسە ئەگەر باسی شانۆی کوردی بکەین قورسایی ئەو ئەکتەرە سەر سەختەمان لە یاد بچێ کە هیچ بینەرێک نەبووە لە بەردەمیدا تووشی سەرسوڕمانی نەکات. ئەو ئەکتەرەی توانی مێژوویەکی پڕ لە شکۆ بۆ خۆی دیاری بکات، کامەران ڕەئووف دەرچووی ئەکادیمیای هونەرە جوانەکانی بەغدا بەشی شانۆیە، هەرچەندە (کامەران) زۆربەی کارەکانی لە دەرهێنانی خۆی بووە، بەڵام زیاتر وەک ئەکتەرێکی سەرکەوتوو ناسراوە، بەڵام دەبێ ئەو حەقیقەتە بزانین کە ئەو بە دەر لە ئەکتەر دەرهێنەریش بووە، سەرجەم شانۆکاران و بینەرانی (کامەران ڕەئووف) بە کەسێک ناودەبەن کە لەناو شانۆی ڕیالیزمیدا کاری کردووە یان ئەو بابەتانەی کە من لە سەرم خوێندۆتەوە وەک کەسێکی ڕیالیزمی ناسراوە، بەڵام زیاتر کاریگەربووە بە شانۆی ڕیالیزمی جادوویی و کاریگەری دەرهێنەری جیهانی (ڤاختانگوف)ی بەسەرەوە بووە، بۆ نموونە ئەم قسەیەی من لە هەریەک لە نمایشەکانی (گەشتەکەی حەسەن- کۆشک سروودی خۆشەویستی- وێرانە..تاد) دەردەکەوێت. ڕاستە ئەو لە نمایشەکانی (گۆرانی چایکاو شالیر و..) چەند نمایشێکی تریدا کاریگەری (ستانسلافسکی) بەسەرەوە بووە، بەڵام زیاتر کارەکانی لەناو ڕێبازی (ڤاختانکوف)دا بووە، چونکە زۆرجار لەناو کارەکانیدا خەیاڵ و فەنتازیا تێدا ئامادە بووە، (کامەران) زۆرجار لە کارەکانیدا دەچووە دەرەوەی ڕیالیزمییەت، (کامەران) تەنیا شانۆکارێ بووە لە مێژووی شانۆی کوردیدا کە بەشێوەیەکی زانستی گرنگی خستبێتە سەر ڕێبازێکی شانۆیی و کاری کردبێت، دەبێ ئەوە بزانین ئەوەی (کامەران) کردوویەتی لاساییکردنەوە نەبووە، بەڵکو هەناسەیەکی زیندووی شانۆیی بووە لە ڕووی داهێنانەوە. یەکێک لە گرفتەکانی شانۆمان ئەوەیە کە بەهیچ جۆرێ شانۆکاران هەوڵ نادەن سوود لە قوتابخانەیەکی شانۆی جیهانی وەربگرن.. چونکە شانۆی کوردی خاوەنی هیچ مێژوویەکی ئەفرێنەرانە نییە تا شانۆکاران گرنگی بخەنە سەر، بۆیە دەبێ هەمیشە باگراوندێک هەبێت تا شانۆکاری کورد پشتی پێببەستێ- کامەرانیش ئەو شانۆکارە بووە کە توانی سوود لە شانۆی جیهانی وەربگرێت و بینەرانیش لە هۆشیاری نمایشەکەی تێبگەن، چونکە یەکێک بوو لەو کەسانەی کە دەیتوانی لە ماوەی زەمەنی نمایشەکانیدا بینەر ڕابگرێ لەبەردەم شانۆکەیدا و نەشهێڵێ هەروا بە ئاسانی لە هۆڵەکە بچێتە دەرەوە چونکە بەردەوام تووشی گومان و قەلەقی دەکردن، چونکە ئەو بەرهەمانەی کە دەیانبینی ڕاست بوو نەک درۆیەک بێت شانۆیی پێی هەڵسابێت. شانۆ بەردەوام لە ڕاستیمان نزیک دەخاتەوە ئەوەش کە کاری تێدا دەکات دەبێ ڕووبەڕووی ڕاستی ببێتەوە. زۆربەی ئەو دەقانەی کە (کامەران) کاری تێدا دەکرد دەقی جیهانی بوون کە ئەمەش خاڵێکی تری سەرکەوتنی نمایشەکانی بوو چونکە ئێمە نووسەری شانۆییمان نییە نووسەرانێک کە توانیبێتیان سەرجەم مەوداکانی شانۆیان داگیرکردبێ لە دیالۆگ و فکر و سیماکانی تری شانۆ وەک (کارە ئەکتەر و شوێن و کات و گوتاری دەق) و...تاد. دەکرێ بڵێین ناساندنی شانۆ بەشێوازی زانستی لای (کامەران ڕەئووف)ەوە دەست پێدەکات هەر لە پاش ئەمیشەوە بوو کە چەندین ئەکتەری تر دروست بوون تا بتوانن وەک ئەکتەر کاربکەن. ئەگەر بگەڕێمەوە بۆ ئەو خاڵەی کە (ئەحمەد سالار) شانۆکانی دەگۆڕی بۆ فۆرمی کوردی کە پێم وایە چەند کەسێکی تریش ئەم کارەیان کردووە ناوی کارەئەکتەرەکان بۆ کوردی و جل و بەرگ و دیکۆر و... تاد بۆ کوردی بەڵام (کامەران) توانی بە هەمان خاسیەت و سیمای دەقەوە نمایش بکات و بەبێ دەستکاری فۆرمی بیانی بۆ کوردی و بینەریش لێی تێبگات و هیچ گرفتێکیان نەبێ لەگەڵ نمایشدا، بێگومان (کامەران) زۆرجار دەسکاری دارشتنەوەی دەقەکانی کردووە، بەڵام نەی کورداندووە کە هەندێ کەس ئەو کارەی کردووە، بەڵکو ئەو بابەتەکانی وەک خۆی پێشکەش کردووە، بە بڕوای من ئەم شێوازە کارکردنە دروستترین ڕێگەیە بۆ شانۆیەک کە بتوانی ئاستێکی تایبەتی خۆی لە کارکردندا دەستنیشان بکات، ئەو ئاستەش ئەو شێوازە بێت کە دەرهێنەرەکە خۆی یان ستافەکە دەیانەوێ کاری تێدا بکەن. دەتوانم بڵێم کە گرفتێک تووشی (کامەران) هاتووە پێم وایە ئەم گرفتە تووشی سەرجەم نمایشە شانۆییەکان بووە، ئەویش چۆن نمایش گوتاری خۆی ئاڕاستەی دونیا دەکات؟ کە بە ڕاستی ئەمە پرسیارێکە شانۆکاران لە ڕابردوودا نەیانتوانیوە لە بەرهەمەکانیاندا ڕەچاوی بکەن، بەڵام هەوڵێکی جدی (کامەران) هەیە کە توانیویەتی گوتارێکی فکری خۆی ئاڕاستەی مرۆڤایەتی بکات

ئەویش شانۆی (وێرانە)یەتی کە ئەم نمایشەی لە ناوەڕاستی ساڵانی نەوەتەکاندا نمایش کرد، بەڵام ئەم باسەی من تایبەتە بە شانۆی کوردی تا بەر لە ڕاپەڕین.

٣- گرووپی شانۆی ئەزموونگەری: گرووپی شانۆی ئەزموونگەری ئەو گرووپەن کە لە دەیەی هەشتاکاندا دەست بەکاربوون بەتایبەت دەکرێ بڵێین ئەم گرووپە لەدوای ناوەڕاستی هەشتاکانەوە دروست بوون بە تایبەت لە پاش گەڕانەوەیان لە ئەکادیمیای هونەرە جوانەکانی بەغدا، پێشڕەوی گرووپی شانۆی ئەزموونگەر (شەماڵ عومەر)ە شانۆی ئەزموونگەری وەک (تیپ) ناسرابوون، بەڵام من وشەی گرووپ بەکاردەهێنم، چونکە گرووپ کۆکراوەترە، بەدەر لە شەماڵ عومەر هەریەک لە شانۆکاران (نیگار حەسیب قەرەداغی و دانا ڕەئووف و میدیا ڕەئووف) و چەند کەسێکی تری تێدابووە، بەڵام چالاکترین کەسی ئەم گرووپە ئەم ناوانەن، کە دەڵێم چالاکترین کەسن مەبەست لە کارەکانیانە. خوێنەر دەبێ ئەوە بزانێ کە لەم نووسینەدا نامەوێ وەک زۆربەی ئەو نووسینانەی کە هەن بە تەنیا ناوڕیز بکەم، بەڵکو دەمەوێ بە تەنیا قسە لەو نمایشانە بکەم کە قورسایی خۆی لەناو شانۆی کوردیدا دەستنیشان کردووە، چونکە زۆرجار لە نووسینی ڕەخنەییدا ئەوکەسانەی کە بەناوی ڕەخنەگرەوە شتیان نووسیوە و لە پاشیان جێ ماوە بە تەنیا ناوڕیز کراوە کە بۆ ئایندەی شانۆ هیچ گرنگییەکی نییە. یەکێک لە گرفتە سەرەکییەکانی ئەم گرووپە بۆ من نەبوونی ئارشیفیانە کە بە داخەوە لەبەردەم ئارشیفی بینراویاندا زۆر کزم، چونکە نەمتوانیوە زۆربەی نمایشەکانیان ببینم، بۆیە ڕەنگە نەتوانم زۆر بە قووڵ قسە لەسەر ئەو گرووپە بکەم و زۆرترین سەرچاوەم نووسین و بڵاوکراوەکان بووە لە ناو ئەو ئەزموونانەدا لەگەڵ چاوپێکەوتنێکم لەگەڵ (نیگار حەسیب)دا چەند پرسیارێکیشم لەسەر ئەم گرووپە کردووە لەگەڵ هەندێ شانۆکاری کورد و چەند مامۆستایەکم لە ئەکادیمیای هونەرە جوانەکانی بەغدا، بەپێی ئەو سەرچاوانەی کە لەسەر ئەم گرووپە کۆمکردوونەتەوە چەند هێڵێکی لەکارکردنیان ئاشکر ا دەکەم. ئەگەر تا بەر لە دەرکەوتنی گرووپی شانۆی ئەزموونگەری سەیر بکەین نمایشەکان بەشێوەیەکی گشتی کاریگەرییەکی شانۆی ڕیالیزمیان بەسەرەوە بووە، بەڵام ئەم گرووپە لە هەنگاوی جیدییاندا هەوڵیان دا ئەو پانتاییە باوانەی شانۆ تێک بشکێنن و بگەڕێن بە شوێن پانتایی نوێدا. هەنگاوێکی جدی کە شانۆی ئەزموونگەری هێنایە ناو شانۆی کوردییەوە کارکردن بوو لە مەساحەیەکی تری بینینی شانۆدا بە

تایبەت لەناو پانتایی شانۆدا و گۆڕانی شێوازی باونواندنی ئەکتەر و دانانی مەفرەدە لە بری دیکۆر و کارکردنی بە ئاماژەکانی ڕووناکی و تێکشکاندنی هێڵە واقعی و باوەکانی دەرهێنان و جووڵەکان لەسەر شانۆ. ئەمانەی کە وەک نموونەی گۆڕانی ئەو شانۆیە باسم کردوون هەر چەمکەی جێی باسێکی تایبەتە، بەڵام من بەشێوەیەکی گشتی قسە لەناو ئەزموونی ئەو شانۆیەدا دەکەم. ئەکتەر لەم شانۆیەدا پێچەوانەی ئەو فۆرمە باوە دەبینرا کە تا ئەوکات بینەری شانۆی کوردی تەنیا بە جۆری ڕیالیزمی چاوی ڕاهاتبوو کە لە ساتی بەرکەوتەی ئەو شانۆیەدا لەگەڵ بینەردا بینەر هەوڵیدا بیربکاتەوە و ببێتە بەشداربوویەکی فکری لەناو کارەکاندا، چونکە ئەگەر تا بەر لەمان بینەر تەنیا بەشداربوویەکی هەستی و سۆزی بووایە ئەوا شانۆی ئەزموونگەری بینەری ڕووبەڕووی بیرکردنەوە و گەڕان دەکرد بۆ دۆزینەوەی مانای نوێ لە پشتی ئاماژەکانی نمایشەوە. دروستبوونی جۆری شانۆی ئەزموونگەری خۆی لە خۆیدا دروستبوونی هێڵێکی نوێ بوو لەناو شانۆی کوردیدا. هەندێک پێیان وایە کە شانۆی ئەزموونگەری وەرگرتنی یان کارتێکردنی شانۆی (وێنە)یە بەسەر ئەو گرووپەوە کە شانۆی (وێنە- صورة) پێشڕەوەکەی (د. صلاح قصب)ە، بەڵام من بۆچوونێکی ترم هەیە بۆ وەرگرتنی ستایلی ئەو کارە یان

ئەویش سوود وەرگرتنە لە هەردوو دەرهێنەری جیهانی (پیتر بروک) و (گروتوفسکی). وەک لە پێشتردا باسم کرد لەبەر ئەوەی ئێمە هیچ بنەمایەکی زانستیمان نییە شتێکی ئاساییە ئەگەر سوود وەربگرین لە ڕێبازێک یان قوتابخانەیەکی شانۆیی، ئەمەش بەو واتایە نییە کە ئەگەر هاتوو لێکچوون لەنێوان نمایشێک و جۆرە ستایلێکدا نەبوو ئیتر ئەو کارە زانستی نییە بە پێچەوانەوە من باس لە سوود وەرگرتن دەکەم، چونکە شتێکی ئاساییە لە زۆربەی ستایلە نوێیەکان یان قوتابخانە نوێیەکان سوود لە ئەزموون و کارەکانی پێش خۆیان وەردەگرن، ئەگەر (کامەران ڕەئووف) لەسەر بنەمای ستایلی (ستانسلافسکی) و (ڤاختانکوف) کاری کردبێ ئەوا بە بڕوای من گرووپی شانۆی ئەزموونگەری سوودیان لە ستایلی (پیتر بروک) و (گروتوفسکی) وەرگرتووە. ئەو ڕاهێنانانەی کە (گروتوفسکی) و (پیتربروک) دەیکەن بۆ ئەکتەر و جوولە یان لەسەر شانۆ و باسکردنیان لە پانتایی نوێدا زیاتر کاریگەری بەسەر شانۆی ئەزموونگەرییەوە هەبووە. بەم شێوەیە دەتوانم بڵێم ئەوان لەنێوان ئەو دوو ستایلەدا شێوازێکی کارکردنیان دروست کردووە کە لەوکاتەدا قورساییەکی گەورەی هەبووە بۆ ناو شانۆی کوردی. لەو بڕوایەشدام کە زیندووترین جۆری کارکردن کە کاریگەری خۆی بەسەر نەوەی دوای خۆیەوە بەجێ هێشتبێ (شانۆی ئەزموونگەری) بووە، چونکە لە پاش ڕاپەڕینیش زۆر کەسە کە کاریان دەکرد درێژکراوەی هێڵی کارکردنی شانۆی ئەزموونگەری بوون.

بە بڕوای من ئەو سێ هێڵەی کە باسم کردن دەکرێ وەڵامی پرسیارەکەم کەم تا زۆر دابێتەوە کە ئایا ئێمە خاوەنی چی شانۆیەکین لە ڕابردوودا و خاوەنی چی شانۆیەکی کوردین؟ یان ئەو بابەتانەی تر کە خستوومنەتە ڕوو ڕەنگە هەندێک حەقیقەتی ناخۆشم لەسەر پیرۆز ڕاگرتنی شانۆ لە کۆندا باس کردبێ، بەڵام حەقیقەت ئەوەیە کە نابێ کەس لەسەر وەهم بژی ئەگەر ئێمە لە کۆندا ئارشیفمان هەبووایە دەکرێ ئەم قەلەقەی من زووتر چارەسەر بکرایە، بەڵام پێم وایە هەر هەوڵێک بۆ بابەتێکی لێکۆڵینەوە لەسەر مێژووی شانۆ لە کوردستاندا بدرێ لەناو چوارچێوەی کارێکی تایبەتی کەسێتیدا دەمێنێتەوە بێگومان ئەوەی کە خستوومەتە ڕوو بۆچوونی تایبەتی خۆمە سەبارەت بە مێژووی بوونی شانۆی کوردی دەکرێ کەسانێکی تر هەبێ کە بتوانن چەند هێڵێکی تری شانۆمان لە ڕابردوودا دەست نیشان بکەن. ئەوەی جێی نیگەرانییە لە نەوەی ڕابردوو بگرە لە ئێستای شانۆش ئایا بۆ هیچ کەسێک لە شانۆکارەکانمان نەیانتوانیوە لە نووسینێکدا باسی ئەزموونەکانی خۆیان بکەن، کارەساتێکی گەورەیە کە چەندین ساڵە شانۆکاران بە هیوای ڕەخنەگرێکن بێتوو چی خەونیانە بەدی بێنێ، ئەگەر خاوەن ئەزموونکارەکان خۆیان هەوڵ بۆ بنەمای تیۆری خۆیان نەدەن ئەوا پێم وانییە وا بە زوویی ڕەخنەگرێک بێتە ناو باوەشی ئەم شانۆیەمانەوە، چونکە لە ماوەی ساڵی (١٩١٩)وە هەتا ئێستا کە من ئەم نووسینەی تێدا دەنووسم (٢٠٠٤) تەنیا یەک ڕەخنەگر لەناو شانۆی کوردیدا دروست نەبووە، ئایا دەکرێ چەندی تر شانۆکاران چاوەڕوانی ئەو پاڵەوانە بە ڕەحمە بکەن و نمایشەکان بە زیندوویی بهێڵێتەوە، بەڵام بە بڕوای من تەنیا شتێک کە نمایشەکان بە زیندوویی دەهێڵێتەوە ئەوەیە کە هەموو کاستێک لە پاش نمایشەکەیان خۆیان قسە لەسەر بونیادی نمایشەکەیان بکەن هەروەکو چۆن ئێمە کاتی شانۆی (لەخوا بپاڕێرەوە دڵت بکا بە بەرد) کردمان. لەپاش ئەو پۆلێنکردنەی من بۆ شانۆ لە ڕابردوودا پرسیارێک لە دایک دەبێ کە ناکرێ فەرامۆش بکرێت، ئایا تا چەندە شانۆی کوردی لەو کاتانەی کە باسم کردوون زیندوو ماوەتەوە؟ ئایا شانۆ توانیویەتی گوتارێکی جدی لە ناو پرۆسە عەقڵییەکاندا دروست بکات؟.. کاتێک باس لە پرۆسە عەقڵییەکان دەکەم بێگومان باس لە ئامادەبوونی گوتارێکی فکری دەکەم، چونکە هەموو کارێکی عەقڵی، فکر بەرهەم دەهێنێ فکریش ئاڕاستەیەک بۆ خۆی دەستنیشان دەکات تا کارە ئەفرێنەرەکانی خۆی دیاری بکات ئەویش ئامادەبوونی گوتارە، هەر ئەم گوتارە فکرییەشە دەبێتە مێژووی مرۆڤایەتی و دەکرێ ئەو گوتارە لە نەوەیەکەوە بگوازرێتەو و بۆ نەوەیەکی تر، واتا ئەو نامەیەی کە نمایشێک دەیگەیەنێتە بینەرەکەی دەبێت هەڵگری پرسیارێکی جدی بێت تا بینەر بتوانێ لەبەردەمیدا هەڵوێست وەربگرێت و کەشفی مانایەکی تازەی تیا بکات. بەپێی ئەم حاڵەتە دەکرێ بڵێم شانۆی کوردی لەو ماوەیەی کە دەگاتە پێش ڕاپەڕین شانۆیەکە لەناو فۆرمدا کاری کردووە و نەیتوانیوە پرسیار لە پاش خۆی بەجێ بهێڵێ، ئەگەر ئێمە لە شیعردا نموونەکانی وەک (مەحوی و نالی و گۆران و شێرکۆ بێکەس)مان هەبێ کە توانیویانە چ لە ڕووی فۆڕمەوە چ لە ڕووی ناوەرۆکەوە ئامادەییان هەبێ لە ناو فکری ڕۆشنبیری کوردیدا، ئەوا کێن ئەو شانۆکارانەی کە لەناو فکری ڕۆشنبیری کوردیدا ئامادەییان هەیە و ڕۆشنبیریان بۆ دەوڵەمەندکردنی تێزەکانیان پەنایان بۆ دەبەن، بۆ نموونە ئەگەر سەیری

کەسێکی وەک (ئەنتونین ئارتۆ) بکەین لە ناو ڕۆشنبیری ئەوروپیدا جێگەیەکی گەورە داگیر دەکات و وەک نموونەی فکری سوودی لێ وەردەگیرێت. بۆ نموونە ڕۆشنبیرێکی گەورەی وەک (جاک دریدا) لە کتێبی (نووسین و جیاوازی)دا بە درێژی قسە لەسەر (ئارتۆ) دەکات، بەڵام کوان ئەو دەقانەی کە نووسراون و ئاماژە بە فکری شانۆیی دەکات؟ کێن ئەو شانۆکارانەی کە توانیویانە مەترسییان بۆ ناو فکری ڕۆشنبیری کوردی هەبووبێ، بێجگە لە دیوە سیاسییەکەی نەبێ کە ئەویش کارێکی حەماسی بووە، بۆیە دەبینین شانۆی حەفتاکان و هەشتاکانیش بەبێ بوونی پرسیارێکی فەلسەفی لە بەردەمی بینەردا دەمێننەوە، لەپاش خۆیان ئەوەندەی پانتایی (ئیستاتیکی) لە زهنی بینەردا بەجێ دەهێڵن، هێندە گوتارێکی فکری بەجێ ناهێڵێ. بەپێی ئەو بۆچوونانەی خۆم گەیشتمە ئەو بڕوایەی کە بڵێم شانۆی کوردی لەو ڕابردووەی کە باسم کردووە بێجگە لە هەنگاوێکی بچووکی سەرەتایی نەیتوانیوە پێ بنێتە ناو بازنەیەکی ئەفرێنەرانەوە، ئەو ڕابردووەش بە پێش ڕاپەڕین ناو دەبەم قۆناغی دووەمی شانۆش بەپاش ڕاپەڕین ناودەبەم، چونکە دەبێ ئەوە بزانرێ کە کورد لە پاش ڕاپەڕینی (١٩٩١) کوردی کوردستانی باشوور هەنگاوێکی نوێی لە زۆر بواردا بەخۆوە دی، شانۆش کەوتە ناو قۆناغێکی تری ئەم سەردەمەوە، کەواتە دەتوانم بڵێم تا ئێستا شانۆی کوردی بەدوو قۆناغدا تێپەڕیوە قۆناغی یەکەمیان لە ساڵی (١٩١٩)وە تا ساڵی (١٩٩١) قۆناغی دووەمیش لە پاش ساڵی (١٩٩١)وە دەست پێدەکات کە ئەم قۆناغەیان زۆر تازەیە. هەرچەندە لە زۆر چاوپێکەوتن و مێزگرد و نووسیندا باسی ئەو دوو قۆناغە کراوە، بەڵام تا ئێستا پرسیار لەسەر جەوهەری ئەو دوو قۆناغە نەکراوە کە ئایا جیاوازیەکانیان چییە؟ ئایا ئەمە تەنیا پێوەندی بەو ڕاپەڕینە سیاسییەوە هەبووە کە گەلی کورد لە کوردستانی باشووردا لە ساڵی (١٩٩١) پێی هەستا؟ ئایا ئەم گۆڕانکارییە سیاسییە چی کاریگەرییەکی لەسەر شانۆی کوردی کرد؟ ئایا چۆن دەکرێ بتوانین ئەم دوو قۆناغە لە یەکتری جیابکەینەوە؟ بێگومان قۆناغی دووەم پێویستی بە باسێکی تایبەت هەیە کە لە پرۆژەمدا وایە قسە لەسەر ئەو ئەزموونانەش بکەم لە ئایندەدا. من قسە کردنم لەسەر قۆناغی یەکەم کۆتایی پێهات. هەوڵ دەدەم بگەڕێم بە شوێن ئەو پرسیارانەی کە وا دەکەن نمایشە شانۆییەکانی ئەو دوو قۆناغە جیابکەنەوە.